

УДК 343.51

А.М. Тимчишин

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної,
фізичної та вогневої підготовки
Прикарпатського факультету
Львівського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕЛЕМЕНТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВА

Актуальність теми. Сучасний стан криміногенної ситуації в Україні характеризується не стільки збільшенням кількісних характеристик злочинності, скільки зростанням її якісних показників. Злочини, пов'язані з підробкою грошей становлять велику економічну й соціальну небезпеку. Фальшивомонетництво, що значно поширилося в останні 10-15 років, вносить в життя суспільства особливий резонанс. Значною мірою це пов'язано зі специфічним характером розслідування даної категорії злочинів.

Своє конкретне вираження криміналістична характеристика фальшивомонетництва знаходить у взаємозв'язаних між собою елементах [1, с. 38]. Опис елементів криміналістичної характеристики певного виду злочинів провадиться не сам по собі, а лише з урахуванням їх місця в цілому [2, с. 18]. Ця обставина дозволяє розглядати її не як просту сукупність окремих елементів, а як цілісну систему.

У процесі дослідження поняття «криміналістична характеристика злочинів» її ознаки, які зараз називають елементами, не завжди були систематизовані, їх коло мінялося, не завжди був виявлений взаємозв'язок між ними. Однак на сьогодні ці недоліки значною мірою усуваються науковими дослідженнями в цій сфері.

У даний час безперечно встановлено, що кореляційні залежності існують у зв'язках між способом учинення злочину й особою злочинця,

між місцем і часом вчинення злочину й особою злочинця, між особливостями особи потерпілого і діями злочинця і, що достатньо очевидно, між механізмом слідоутворення й іншими структурними елементами криміналістичної характеристики злочинів. Усі елементи криміналістичної характеристики злочинів, як вважає М.О. Селіванов, поєднуються закономірними зв'язками: в одних випадках однозначними (динамічними), в інших – вірогідними (статичними).

Проведені узагальнення й аналіз матеріалів практики розслідування фальшивомонетництва, опитування слідчих, дозволили виявити певні залежності між елементами криміналістичної характеристики фальшивомонетництва і представити їх на статистичному рівні. Ці взаємозв'язки, на перший погляд, не завжди помітні, можуть бути невірно оцінені, що призводить до помилок при висуненні версій [3, с. 244]. Однак їх правильне використання дозволяє в теоретичному плані розробити практично значиму методіку розслідування злочинів цієї категорії, а в практичному – швидко та якісно встановити істину в справі. У процесі дослідження виявлено наступні залежності між елементами криміналістичної характеристики фальшивомонетництва:

1) «потерпілий – злочинець», яку можна представити як: а) «фізична особа – злочинець»; б) «підприємство, установа чи організація – фальшивомонетник (розповсюджувач)»;

2) «злочинець – спосіб учинення», яку можна представити як: а) «(фальшивомонетник + розповсюджувач) – спосіб учинення»; б) «фальшивомонетник – знаряддя злочину»; «розповсюджувач – знаряддя злочину»;

3) «потерпілий – спосіб приховування»; «злочинець – спосіб приховування»;

4) «потерпілий – місце – час – обстановка»;

1) «сліди – знаряддя – спосіб учинення»; «сліди – злочинець»; «сліди – потерпілий». Розглянемо більш докладно виявлені залежності.

1. «Потерпілий – злочинець». У системі залежностей елементів криміналістичної характеристики фальшивомонетництва особа злочинця й потерпілого займають ключове місце як об'єкта встановлення і засобу

виявлення різних обставин злочину, що належать до інших елементів характеристики. Особисті якості потерпілого і характер зв'язку «потерпілий – злочинець» накладають відбиток на: а) механізм вчинення злочину; б) особливості організації розслідування; в) особливості профілактики цього виду злочинів.

2. «Злочинець – спосіб учинення».

а) «(фальшивомонетник + розповсюджувач) – спосіб учинення». Спосіб учинення фальшивомонетництва як сукупність дій злочинця по підготовці, вчиненню і приховуванню злочинної діяльності детермінується об'єктивними й суб'єктивними чинниками. Суб'єктивними умовами, що визначають спосіб учинення злочину, виступають інтереси, потреби, мотиви й цілі, якими керуються злочинці, а також такі якості їх особи, як рівень інтелекту, світогляд, риси характеру, освітній рівень, наявність певних навичок та вмінь.

При вчиненні підробки грошових знаків професійним фальшивомонетником у способі обов'язково виявляються характерні ознаки його злочинного професіоналізму, спеціалізації та кваліфікації, що дає можливість слідчому зв'язати вчинення низки однотипних фактів з одним певним суб'єктом злочинної діяльності, а іноді й ідентифікувати особу злочинця [4, с. 178; 5, с. 17];

б) «фальшивомонетник – знаряддя злочину» та «розповсюджувач – знаряддя злочину». Проведене дослідження дозволило виявити певні зв'язки між особою фальшивомонетника, розповсюджувача й обраними знаряддями злочину. Так, використання спеціальних барвників, хімічних матеріалів, приладів може свідчити про те, що фальшивомонетник має доступ до них або можливість їх придбати. Ксерокопіювання у 93 % випадків застосовується непрофесійними злочинцями та діє на побутовому рівні. Використання високо технологічного обладнання та складної процедури виготовлення фальшивок, може свідчити про діяльність як і злочинця одинака, так і про організовану групу фальшивомонетників з чітким розподілом ролей.

3. «Злочинець – спосіб приховування». Існуючий взаємозв'язок між особою злочинця і способом приховування фальшивомонетництва виявляється в тому, що злочинці при неодноразовому вчиненні таких

злочинів вдаються, як правило, до однотипних способів приховування. При збігу ознак способу приховування злочинної діяльності у декількох злочинах можна припускати, що вони вчинені однією й тією ж особою. Способи приховування, які застосовують різні злочинці в подібних умовах і ситуаціях, також можуть повторюватися. Наприклад, здійснення реалізації підроблених грошових знаків в інших районах чи областях України.

У способі приховування злочину виявляються також мотив і мета злочину, які характеризують його як вольовий акт. Тому у всіх випадках спосіб учинення і приховування фальшивомонетництва у процесі розслідування повинен бути проаналізований і зрозумілий стосовно його зв'язку з мотивом і метою вчинення злочину. Лише розуміння останніх дозволяє будувати версії про конкретних осіб, які вчинили злочин. За результатами аналізу матеріалів практики розслідування фальшивомонетництва виявлено наступну залежність: дії по приховуванню спеціального обладнання та матеріалів мають місце в тих випадках, коли необхідно унеможливити ідентифікацію вилучених підробок за вказаними матеріалами.

4. «Потерпілий – місце – час – обстановка». У криміналістичній літературі вже неодноразово зверталася увага на тісний взаємозв'язок зазначених складників [6, с. 220-221]. При підготовці до збуту підроблених грошових знаків, злочинцями при виборі місця, часу й обстановки збуту також досить широко використовується інформація про особу потенційного потерпілого. У процесі дослідження виявлено наступні залежності між особою потерпілого і місцем, часом та обстановкою вчинення злочину даної категорії.

Реалізація підробок невеликими партіями злочинцями одинаками чи групами дилетантів здійснюється переважно у вечірній період, в місцях значного скупчення людей. Потерпілі - переважно продавці закладів роздрібною торгівлі старшого віку (78%). Підробки, переважно не якісні, виготовленні на копіювальних пристроях.

Реалізаціями так званих «суперфальшивок» займаються організовані злочинні групи. Підробленні кошти в таких випадках можуть збуватись

при купівлі цінних речей чи нерухомості з подальшою її реалізацією. Фальшиві купюри, у таких випадках, дуже високого рівня підробки.

5. «Сліди – знаряддя – спосіб учинення», «сліди – злочинець», «сліди – потерпілий». У події злочину зазвичай фігурують наступні чотири елементи: злочинець, потерпілий, місце події та знаряддя злочину. Кожен з об'єктів може контактувати з іншими трьома, залишаючи на них певні сліди. Ретельний огляд кожного з указаних об'єктів може дати слідчому необхідну інформацію про вчинений злочин.

Характер слідів може вказувати не тільки на те, які знаряддя злочину використовувалися, а й свідчити про певні суб'єктивні якості, навички й характеристики фальшивомонетника – його фахову підготовку, наявність навичок використання спеціальних засобів та матеріалів тощо.

Дослідження в теорії криміналістики проблеми взаємозв'язку елементів криміналістичної характеристики окремих видів злочинів дозволило встановити, що такі зв'язки є кореляційними. Останнє є найважливішою властивістю криміналістичної характеристики і визначає її значення для методики розслідування певного виду злочинів [7, с. 39].

Зазначене положення в теорії криміналістики дає можливість розробити систему методів розкриття злочинів, що сприяють повному і всебічному розслідуванню злочинів. Так, слідчий від взаємозв'язку між особою потерпілого й особою злочинця може перейти до встановлення підозрюваного у вчиненні злочину; від осіб, які раніше вчиняли аналогічні злочини, – до виявлення інших осіб та обставин; від уже відомого епізоду – до інших, пов'язаних з ним епізодів злочину [8, с. 136].

Значення криміналістичної характеристики певного виду злочинів, у тому числі й фальшивомонетництва, полягає також у тому, що вона виконує певні функції щодо практики розкриття й розслідування досліджуваного виду злочинів. Найбільш істотними функціями серед них є синтезуюча, конструктивна й пізнавальна.

1. Синтезуюча функція. Криміналістична характеристика розглядуваного виду злочинів поєднує інформацію про найбільш значимі для розслідування ознаки – відомості про способи вчинення і приховування, які найчастіше застосовуються, характерні сліди на місці події, місце й час учинення, а також особи потерпілого,

фальшивомонетника чи розповсюджувача.

2. Конструктивна функція. Криміналістична характеристика фальшивомонетництва виступає основним інформаційним джерелом для побудови типових версій. Її практичне значення, як відзначає В.І. Шиканов, полягає в тому, що вона може розглядатися як вірогідна модель і, відповідно, використовуватися слідчим тільки як орієнтуюча інформація. Причому застосування цієї категорії криміналістичної науки на практиці можливе лише в тому випадку, коли встановлені кореляційні зв'язки й залежності між її елементами, виражені в кількісних показниках. Дані про залежності між певними елементами криміналістичної характеристики злочинів значно полегшують роботу слідчого по висуненню слідчих версій. Насамперед вони дозволяють сформулювати типові версії, що, у свою чергу, є підставою для побудови версій у рамках розслідування злочину.

3. Пізнавальна функція. Криміналістична характеристика виконує особливу пізнавальну роль – визначає напрямок слідчого пошуку особи, яка вчинила злочин, тобто сприяє встановленню слідчими органами особи фальшивомонетника та розповсюджувача.

Ця функція криміналістичної характеристики фальшивомонетника особливо важлива на початковому етапі розслідування, коли здійснюється основна робота по розкриттю злочину й виявленню осіб, які його вчинили. Однак, пізнавальна функція криміналістичної характеристики злочинів зберігається й на наступному етапі розслідування, коли встановлюються в повному обсязі всі обставини, що належать до предмета доказування по справі. Після виявлення особи - мотив, мета й вина виступають основними обставинами розслідування у справі, а дані про спосіб, місце, час та про інші обставини вчинення злочину набувають вирішального значення для встановлення наявності (чи відсутності) вини суб'єкта злочину та її характеру.

Підсумовуючи вище наведене, приходимо до висновків, що проведені узагальнення й аналіз матеріалів практики розслідування фальшивомонетництва дозволили назвати певні залежності між елементами криміналістичної характеристики розглядуваного виду

злочинів і подати їх на статистичному рівні. Виявлені залежності між елементами криміналістичної характеристики фальшивомонетництва, а саме:

1. «потерпілий – злочинець» яку можна представити як: а) «фізична особа – злочинець»; б) «підприємство, установа чи організація – фальшивомонетник (розповсюджувач)»;

2. «злочинець – спосіб учинення», яку можна представити як: а) «(фальшивомонетник + розповсюджувач) – спосіб учинення»; б) «фальшивомонетник – знаряддя злочину»; «розповсюджувач – знаряддя злочину»;

3. «потерпілий – спосіб приховування»; «злочинець – спосіб приховування»;

4. «потерпілий – місце – час – обстановка»;

5. «сліди – знаряддя – спосіб учинення»; «сліди – злочинець»; «сліди – потерпілий».

Під криміналістичною характеристикою фальшивомонетництва слід розуміти упорядковану сукупність суттєвих відомостей про криміналістично значущі типові ознаки, які відрізняють фальшивомонетництво від інших кримінальних правопорушень і визначають систему слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на його розкриття та розслідування.

Література

1. Жирний Г. Окремі проблеми криміналістичної методики //Правничий часопис Донецьк. ун-ту: Наук. ж. – Донецьк: Донецьк. націон. ун-т, 2001. – № 1(6). – С. 36–41.

2. Садовский В.Н. Основание общей теории систем. Логико-методический анализ.– М.: 1974. – 280 с.

3. Коновалова В.Е. Убийство: искусство расследования. – Харьков: Факт, 2001. – 311 с.

4. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. – М.: Изд-во БЕК, 2007. – 342 с.

5. Аленін Ю.П. Теоретичні та практичні основи розкриття і розслідування осередків злочинів: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – Харків, 1997. – 48 с.

6. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня: Злободневные вопросы российской криминалистики. – М.: НОРМА, 2001. – 240 с.

7. Бахін В., Лук'янчиков Б. Склад і призначення криміналістичної характеристики

злочинів //Правничий часопис Донецьк. ун-ту: Наук. ж. – Донецьк: Донецьк. націон. ун-т, 2000. – № 1(4). – С. 39-43.

8. Криміналістика: Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: Підручник для студ. юрид. вузів і фак. /За ред. В.Ю. Шепітька. – Харків: Право, 2008. – 376 с.

Анотація

Тимчишин А.М. Проблеми взаємозв'язку елементів криміналістичної характеристики фальшивомонетництва. – Стаття.

В статті досліджено проблеми взаємозв'язку елементів криміналістичної характеристики фальшивомонетництва та визначено їх важливість для розкриття та розслідування даної категорії кримінальних правопорушень.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, фальшивомонетництво, криміналістична характеристика, досудове розслідування, слідча ситуація.

Аннотация

Тимчишин А.М. Проблемы взаимосвязи элементов криминалистической характеристики фальшивомонетничества. – Статья.

В статье исследованы проблемы взаимосвязи элементов криминалистической характеристики фальшивомонетничества и определена их важность для раскрытия и расследования данной категории уголовных правонарушений.

Ключевые слова: уголовное правонарушение, фальшивомонетничество, криминалистическая характеристика, досудебное расследование, следственная ситуация.

Summary

Tymchyshyn A.M. Problems of interconnection of elements of criminalistics forensic characterization of counterfeiting. – Article.

In the article the problem of the relationship of elements criminological characteristics of counterfeiting and determined their importance for detection and investigation of criminal offenses in this category..

Key words: criminal offenses, counterfeiting, forensic characterization, pre-trial investigation, the investigation situation.

